

BASARABEANCA ELECTRICĂ (OLGA CANTACUZINO)
The Electric Bessarabian (Olga Cantacuzino)

AI. CISTELECAN¹

Abstract

The article reconstructs the life and analyzes the poetry of Olga Cantacuzino (Olga Crușevan, Olga Crușevan-Florescu)

Keywords: Olga Cantacuzino, Olga Crușevan, Olga Crușevan-Florescu, Cezar Petrescu, Octavian Goga, Valéry, Maurois, Pistruieni, seduction, nostalgia, idyllic

Nu poate - dar în nici un chip! - fi nici măcar conceput, darmită suportat! ca o poetă (româncă de-a noastră) căreia Valéry voia să-i facă „analiza personalității” „din punct de vedere matematic” să nu aibă cel puțin o monografie, de nu chiar un întreg șir de biografii.² Când colo, ea aproape că nici nu-i băgată-n seamă. Firește, de Olga Cantacuzino e vorba,³ căci de „personalitatea” ei „cu salturi de sus în jos, de la entuziasme prometeice la căderi macabre în defetism”⁴ voia Valéry să se ocupe cu metode savante. Și nu era singurul atât de interesat de Olga noastră și care o invita la cafeneaua „Coupole”. Aici a cunoscut-o și Claudel, carele și el „s-a atașat sufletește foarte mult” de Olga,⁵ mai ales după ce i-a ascultat compozițiile cântate în salonul Elenei Văcărescu.⁶ Din păcate, ca pe toată lumea înainte și după el, nici pe Claudel nu-l prea interesa ce literatură face Olga, căci și el tot de „personalitatea” ei „cu căderi și înălțări, deprimări și entuziasme” e fascinat, pînă-ntr-atît încît în 1937 se înființează, la braț cu Goga, la Pistruieni.⁷ Ce să mai zicem că tot acolo poposește și André Maurois, dar cu alt prilej! Olga se mișcă la Paris ca pește-n apă, e prietenă cu toată lumea bună (Gide, Mauriac, Roger Martin du Gard) și chiar obține (prin Maurice, fratele lui Roger) o rubrică (*Dans mon pays*) în *Les Nouvelles littéraires*.⁸ Rubrica, îi povestește ea lui Boris Buzilă, a pornit de la o scrisoare pe care i-au trimis-o țărani din Pistruieni, cam îngrijorați de zvăpăielile pariziene ale Olgăi. Scrisoarea e o bijuterie: „vaca Rozica a fost tare bolnavă și am chemat și pe baba Zînovia care i-a stins cărbuni și vaca s-a făcut sănătoasă. Cu prilejul aista noi am aruncat cenușă spre

¹ Professor PhD, „Petru Maior” University of Târgu-Mureș

² Se prea poate să nu fiu eu bine informat și lucrul să fie deja făcut. Cel puțin eu așa sper.

³ Preferăm numele acesta de autor, întrucît cu el își semnează cele două volume de poezii, deși în DGLR și-n alte locuri (unde mai apare) e trecută cu numele de Olga Crușevan (alteori, Olga Crușevan-Florescu).

⁴ Cf. Boris Buzilă, *Mărturii în amurg*, Editura Dacia, Cluj, 1974, p. 33.

⁵ Idem, ibidem.

⁶ Ibidem.

⁷ Ibid.

⁸ Ibid.

asfințit ca să ne scape Dumnezeu de limbi păgâne, unde vă risipiți averea care v-o lăsat-o conașu /.../ scumpă duduțuță sărutăm urma chișoruțelor cele străinele, pe unde or fi umblînd ele; întoarceți-vă la gospodărioara dumneavoastră, că franțuzu-i cîine în Aponia lui.”⁹ Are și succese literare pariziene, chiar dacă nu așa de mari pe cît cele reușite cu spectacolul personalității. Dar obține, bunăoară, premiul „La Guiterne” „pentru poezii originale în limba franceză,”¹⁰ iar Dan Mănuță zice că ar fi obținut și un premiu al Academiei franceze pentru traducerea lui Shelley.¹¹ Și Academia română îi acordă o mențiune pentru traducerile în franțuzește făcute din poezia lui Eminescu și un premiu „pentru prima traducere în limba română a poemului *Pan Tadeusz* de Mickiewicz”.¹² Cum știe 11 limbi, traduce în toate direcțiile (din română în rusă, din rusă în română, din sîrbă în franceză, din engleză în franceză; între altele, în rusește, *Pădurea spînzuraților*, *Omul cu mîrtoaga*, iar în franceză nu doar Eminescu, ci și Coșbuc, Alecsandri, Vlahuță, Iosif, Cerna, Macedonski, Goga, Arghezi, Minulescu ș.a.).¹³ Era, de altminteri, și bine instruită; fată de moșier (fiica lui Ivan Epaminonda Crușevan, care stăpînea Pistruienii)¹⁴, descendentă – pe linie maternă – din Șerban Cantacuzino,¹⁵ își face studiile – gimnaziul și literele – la Odesa, continuîndu-le la Lausanne și București.¹⁶ La Lausanne își ia chiar și doctoratul, cu o teză, zice Mihai Cimpoi, „despre originea și evoluția claselor sociale”¹⁷ (în litere și filozofie, zice Aliona Grati).¹⁸ (Toată lumea, afară de Olga însăși¹⁹, zice că s-a născut în 1896, la Pistruienii din Orhei; de murit a murit sigur la București, în 1975).

Olga nu dă însă spectacole de seducție și fascinație (pînă la comunism, firește) doar la Paris, ci și la București. Trebuie să fi fost ceva nebunie cu fata asta, ceva eminent electric, de vreme ce întîlnirile cu ea au efecte atît de răvășitoare și se lasă cu consecințe atît de binefăcătoare precum cele pe care i le mărturisește Goga într-o poezie dedicată, evident „ocazională” și ocazionată: „Întîlnirea de ieri/ Mi-a întors tinerețea din drum/.../ În adîncu-mi răcit, cu vînjoase-adieri/ Reînvie puterea, din scrum”²⁰ (e prea transparent ca să mai zicem ceva). Dar, deși s-a vînturat printre atîta lume bună și printre atîtea celebrități, „cea mai frumoasă întîlnire din viața” ei „a fost cu Cezar Petrescu”.²¹ A fost caz de fulgerătură absolută, furtună pasională de vară, scurtă și năucitoare, descrisă și de Cezar tot într-o poezie (*Din depărtare*) închinată Olgăi: „în viața mea irumpi ciclonic/ m-ai

⁹ Apud Boris Buzilă, *op. cit.*, p. 34.

¹⁰ Idem, p. 32.

¹¹ *Dicționarul general al literaturii române*, C-D, Editura Univers Enciclopedic, București, 2004, p. 504.

¹² Boris Buzilă, *op. cit.*, p. 32.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Dan Mănuță, *op. cit.*

¹⁵ Boris Buzilă, *op. cit.*, p. 39.

¹⁶ Dan Mănuță, *op. cit.*

¹⁷ Mihai Cimpoi, *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*, Chișinău, Editura Arc, 1996, p. 116.

¹⁸ Aliona Grati, *Privirea Euridicei. Lirica feminină din Basarabia. Anii 20-30*, Institutul de filologie al Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău, 2007, p. 35.

¹⁹ Zice, în interviul acordat lui Buzilă, că s-a născut în 1906 (Boris Buzilă, *op. cit.*, p. 32). O fi ori greșeală, ori cochetărie.

²⁰ Boris Buzilă, *op. cit.*, p. 39. Nu-i de mirare că n-a putut ține ascunse versurile.

²¹ Idem, p. 34.

smuls din mine și m-ai depășit”²². Fără-ndoială că Olga își merita versurile literal (deși uneori pledanții exagerează anume). Olga se duse cu poezii la *Curentul* iar Cezar, nu prea încântat de poezii, i-a fixat o întâlnire de o jumătate de oră în holul Hotelului Excelsior (de-ajuns, credea el, pentru a-i explica de ce poeziile nu-s grozave). Jumătatea aia de oră s-a făcut, zice Olga, „o noapte întreagă”²³, după care Cezar, ca drogat, „a venit nouă seri la rînd”, căci „se urzise o vrajă, un farmec din pricina căruia, pentru că ne era frică să-l destrămăm, rămîneam nemișcați”²⁴. Și nu numai că venea, dar îi și scria în vremea asta, ba încă de cîte trei ori pe zi, așa că Olga a adunat 70 de scrisori de la el (pe care zice că le-a vîndut Bibliotecii Centrale de Stat)²⁵. Din păcate, Olga, fără stare, mereu cu piper pe coadă, pleacă iar la Paris și se întoarce abia peste șase luni; îl găsește pe bietul Cezar la tratament, la Călimănești, numai că, atunci cînd îl vede „n-a(m) mai regăsit nimic; nici glasul, nici mîinile, nici chipul lui” iar Cezar refuză să meargă la Pistruieni.²⁶ Furtuna trecuse cu totul și-l istovise complet pe Cezar. Iar după război, cu Pistruienii pierduți, Olga se cumițește (oricum nu-i mai povestește lui Buzilă alte peripeții).

Eh, de-ar fi poezia Olgăi cum era Olga! De și-ar fi scris ea temperamentul, de-ar fi trecut pe hîrtie măcar ceva din graficul spasmatic al ciclomiilor ori din senzualitatea ei igniforă și narcotică!

Din nefericire, nimic din toate astea. Ce-i drept, cele două „suite bucolice”²⁷ sunt lucrare de vîrstă așezată și contrasă exclusiv în nostalgii. Ele și sunt, de altfel, operă strict de nostalgie (cel puțin *Crugul anului*). „Georgice basarabeano-românești”, „spectacole vergiliene ale procesiunilor agreste” în care Olga își „rumegă nonșalant, în îndelungate reverii, amintirile copilăriei ce constituie o oază de idealitate, de oțiu eliberator și recuperator”, le consideră Mihai Cimpoi.²⁸ Așa sunt și nici nu știu de ce Alexandru Burlacu, în fugă, ce-i drept, o trece pe Olga printre mesianici, în loc s-o lase printre „arcadieni”.²⁹ Aliona Grati o crede „de esență sămănătoristă, cu un pronunțat spirit local”³⁰ și observă că, mai ales în a doua „suită”, Olga „devine tributară în mai mare măsură unui criteriu tematic, didactic prin excelență, poezia fiind mereu amenințată de monotonie și redundanță.”³¹ Dacă-i sămănătorism, el e unul în primul rînd de cultură, premeditat, căci Olga face poezie programatică și metodică, după plan chibzuit. Se vede imediat, din versificație întîi, că e lucrare de rafinament, nu de spontaneitate (necum de naivitate!), căci Olga merge (în general) pe versul epopeic, pe scandarea latină. Proiectul nostalgiilor e sistematic (cu ceva din sistematica motivelor și a construcției din *Satul meu* al

²² Idem, p. 35.

²³ Idem, p. 34.

²⁴ Idem, p. 35.

²⁵ Idem, p. 34.

²⁶ Idem, p. 38.

²⁷ Olga Cantacuzino, *Crugul anului* (suită bucolică), Editura Litera, București, 1970, și: *Roata anului* (altă suită bucolică), Editura Litera, București, 1973. Mihai Cimpoi zice (*op. cit.*, p. 116) că ar fi scris și un roman – *Năluca gliei* -, rămas nepublicat.

²⁸ Mihai Cimpoi, *op. cit.*, p. 116.

²⁹ Alexandru Burlacu, *Literatura română din Basarabia. Anii '20-'30*, Editura Tehnica-Info, Chișinău, 2002, p. 79

³⁰ Aliona Grati, *op. cit.*, p. 35.

³¹ Idem, p. 175.

lui Pillat) și Olga face catalogul locurilor și ceremoniilor, într-un fel de avînt ”monografic” al fiecărei lucrări sau unelte (hîrleț, sapă, coasă, plug etc.). Poezie de *nostos*, neoclasicistă, de fapt, poezia Olgăi își transpune nostalgiile în reverii de memorie; numai că extrem de descriptive și de migăloase (semn, firește, al acuității de memorie și, indirect, al tensiunii nostalgice) și, mai ales, de-subiectivizate, categorializate mai degrabă decît personalizate. Nu vrea să facă nicidecum lirism confesiv, ci doar evocativ, iar aici reconstituie narativ toate detaliile (iată cît de migăloasă e spoirea de primăvară a casei: „S-a spălat de pe ziduri stîrcita spoială,/ ploaia dete zgrunțuroase pecingini de lut;/ tot de ploi chipul prispei e vrană făcut,/ l-a desprins, l-a sfărmat surpătoarea zbiceală./ Vom schimba noi tot răul, și plagă, și neg,/ într-o netedă, ruptă din soare bucată // bidineaua așterne din pată în pată/ nu mînjiri, ci icoană de lapte întreg./ Cu sineală-ntărit va fi albul dîn alb/ ca să dea albăstruile umbre în galb./ S-au turnat și-n alt var niște prafuri de sają, / sinilite ușor, scot acel porumbriu,/ acea floare mai dulce de vînat suriu” etc. – *Prispa*). Iar plantatul puietilor e atît de amănunțit ”povestit” încît mai că devine un manual de sădire: ”Cu talpa hîrlețul împing în țărînă,/ o groapă ca asta nu-i loc de sicriu,/ e pîntec de viață; golirea e plină,/ săpatul o umple, îngrop ca să-nviu./ Hîrlețul îmi stă lămurit în privire,/ smolitul hîrleț cu tăioasa-i lucire/ spălat de-al țărînei sărut scăzător” etc. (*Hîrlețul*). Un mic suflu epic întinde de fiecare dată descripția, căci Olga se duce cu fiecare muncă pînă la capăt (de la plantat va ajunge la cules, de la săpat la moară și la cuptor etc.). Inevitabil și incidental se produc bucățele de pastel, ”înțeles – zice Dan Mănuță – ca peisaj local sentimental, senin și ușor melancolic,”³² dar nu mai puțin și euforic, întrucît memoria începe să exulte în mirajul detaliilor. Pe post de parole nostalgice funcționează un întreg glosar de regionalisme (cam cu funcția de reverie pe care o au ardelenismele la Ion Horea), foarte parfumate, oricît de oculte (sau tocmai de aceea: veretcă, ulme, șular, obleagă, fatcă, toloacă, privecerca, scîrtă, ciorpăcind, ceacîră, sîsîieci, turungii, chișleag, voloc, stroi, cușac, tîrლაși, sulhariu etc. etc., un întreg limbaj de incantație magică și de descîntec local). Chiar și așa, cu această poetică premeditată a reconstituirilor de cadru și de ritual agrest, Olga ar fi putut să-și facă loc și sieși printre detaliile înșirate insațiabil, după metodă homerică. N-o prea face (în a doua „suită” chiar deloc), deși, cînd scapă singură în versuri, are imediat gustul extazelor și prinde spontan ritmul senzual al trăirii ca pură voluptate: „Mă topesc în vederea din jur; gustul lumii,/ ca din fagure mierea, ca laptele mumii,/ în făptura mea-ntreagă îl mistui, îl mulg./ Un avînt îmi e vrerea și mușchiul – un fulg” (*Prispa*). Astfel de fulgurații de beatitudine sunt însă imediat cenzurate de zorul descriptiv și de o dispoziție ludică prin care Olga, cu o piruetă, trece dintr-un registru în altul: „Zănatic dă boarea din lunci să mă soarbă,/ în horă m-aș prinde cu ramuri, cu trunchi./ Hîrlețul sări zăngănind de pe umăr.../ 'Nainte! La treabă, la gropi, la săpat” (*Hîrlețul*). Trebuie însă s-o înțelegem și pe Olga, căci ea vrea să se binedispună cu muzica detaliilor: ”Curcănii se-ntrec hărțăgos în avînt,/ o dată în scurt semicerc își fac vînt.../ și iată trei scuturi din aripi și coadă/ fudul desfăcute-n cumplită paradă,/ din gît iată salbă mășcată de foc,/ din nas iată lance crescută pe loc” etc. (*Stolul*). Și cu invenția de cuvinte se joacă în același sens euforizant:

³² Dan Mănuță, *op. cit.*

„Nu-i alt fruct să-ți stîrnească așa de poftos/ însetarea și copleșitor să ți-o taie -/ ni s-a tras drept din rai în amiezi de văpaie/ cu spongiosul său gust de desfăt scaldăros” etc. (*Coliba*). Se vede că are proaspătă senzația harbuzului, dar, din nefericire, poezia ei nu stă pe senzații, ci fuge pe snoavă. *Roata anului* e și mai sistematică, dar și mult mai falsă. Olga nu mai scrie din amintire, scrie (nici nu știu ce-a apucat-o) rurale de tip nou, cu tractoare, combine, elicoptere care ierbicidează etc. Un imn dedicat noii agriculturi, tehnologiei, bucuriei muncii etc. E un fel de realism socialist fără demagogie imediată. Poate și fără intenție.

(Ah, Olga! Olga! Ce-ai făcut și ce puteai face!!).